

Tótfalusi Kis Miklós nyomdokain

MAI MAGYAR BETŪTERVEZŐK

A Magyar Grafika idej első számában tavaly végzett grafikusunk, Csatai Péter betűtervének bemutatására került sor. Nem sokkal később a Kolozsvárott rendezett emlékünnepeken a mai magyar tipográfiáról tartottam rövid beszámolót. Az alábbiakban ennek az anyagnak a betűtervezésről szóló képes összefoglalóját adjuk közre.

Gyorsan és néha könnyörtelenül változó korunkban, ahol a telekommunikáció s egyre inkább az elektronikus média rajaként mindennapjainkat úgy mond szellemi gazdagságban és a modern kor komfortjában töltjük, életünk gond nélkül múlhat el. A kolozsvári tudós előadások bőven foglalkoztak Kis Miklós példamutató életével. Nem tudom, vajon a Biblia kinyomtatásának feladatával Amszterdamba került reformátor mit tudott a tipográfiáról, de életére döntő változást hozott a hollandiai út. Ettől fogva alapvetően e szakmának szentelte figyelmét. Ereje, kitartása és alkotókészsége bennünket tett gazdagabbá. A tipográfia elsősorban mesterség volt, ma is az, és művészet is – amúgy.

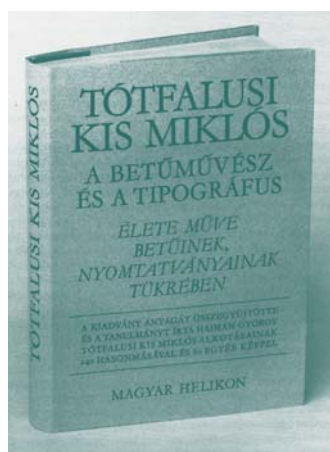
Tótfalusi Kis Miklós eredetileg nem volt sem betűtervező, sem tipográfus, de nyomdász sem. Az az út amit a maga elkötelezettségével és kitartásával bejárt, a mives holland antikva

megalkotásától a küzdelmesen nehéz kolozsvári évekig – a mi számunkra ma sem nélkülözhető eleven példa.

Valljuk be, Kis Miklós térben és időben távol került tőlünk. Mégis, ha utódaira gondolunk ez az összefoglaló is bizonyára igencsak vázlatos, néhol önkényesen hangsúlyozott talán, és tökéletlen.

Az, hogy mai, az elmúlt néhány évtizedet érintheti csupán. És mindenekelőtt azokról essék szó, akik munkásságukkal – szerintem – a legközelebb kerültek Tótfalusi Kis Miklós-hoz. Elsőként néhai professzorunk *Haiman György*, a valamikori Typo-grafikai tanszék tanszékvezetője, aki könyvével, amely 1972-ben jelent meg, alapos és máig mértékadó feldolgozást nyújtja Tótfalusi Kis Miklós szakmai életének.

Nevéhez köthető a korábban Anton Jansonnak tulajdo-

nított, és Kis Miklós hollandiai éveiből keltezhető betű met-szőjének – a korabeli nyomtatványok összehasonlító eljárásokkal is igazolt – azonosítása.

A tanszék másik tanára még szorosabban kötődött a betűmetszéshez, lévén hosszú éveken át a (néhai) Első Magyar Betűöntöde főmérnöke. Nagy Zoltán szinte mindent tudott a betűkről, a nyomdai betűgyártás teljes folyamatát ismerte, életében féltucatnyi akzidens munkához illő betűtípust tervezett munkaadójának. A Kalligráfia, Ecsetírás, Reklám kurzív más és más karakterjegyekkel bírt, és a magasnyomtatás rohamosan halványuló évtizedeiben valamennyi jelentősebb nyomdában megtalálható volt Magyarországon.

Legnagyobb sikerét jelentő abc-je a *Margaret* az ITC nagy nemzetközi pályázatán, New Yorkban nyert harmadik helyezést. Betűjét akkortájt – mondhatni természetesen – a honi ipar nem vehette birtokába, de terjedése a dtp-nek köszönhetően mára már pótolta lemaradását. A digitális feldolgozás volt hallgatóinak önzetlen munkájaként vált valóra.

A betűtípus azóta teljes családdá bővült. Egyik tanítványa, Bujáki László 1990-ben, a mester hetvenedik születésnapjára 12 számozott példányban készítette el Nagy Zoltán *A betűtervezés technikája* című unicum kötetét.

R m r

A talpakat úgy helyes megformálni, hogy az alsó talp alul és a felső fölül befelé íveljen, a fővonal felé. Ha ezt az ívet elhagyjuk, a talp kidudorodni látszik. (38. ábra)

A vázlatkészítésnél és a felrajzoláskor nem fordítottam gondot a talpak hosszának egységességére. Ennek és a kapcsolódó résznek a korrigálása néhány heti munkába került.

Érdekesnek találtam Bikfalvi kis a betűjének formáját, ezt, és néhány hasonló részletet felhasználtam. Mással is kerestem a szokatlanságot, így alakult ki a kis g, az ívekben lapított formák, a beszűrások túlhangsúlyozása folytán ez a betű lett az egyik jellegzetessége a típusnak. (39. ábra)

A betűtávolságot a betűk fővonalai között kell mérni, de a talpakat úgy helyes alakítani, hogy a közők a találkozó talpaknál is egységesek legyenek. A betűöntők még arra is figyelmet fordítottak, hogy pl az m talpai között a belső hézag egyezzen az egymás mellé állított m-ek talpai közt kialakuló távolsággal. (40. ábra)

mosonmagyaróvári tapolca
Solymár Hajdúszoboszló

budapest apc
cegléd sümeg
eger miskolci

Egyetlen oldal Nagy Zoltán betűtervezéséről szóló kötetéből.

Kalligráfia és a Reklám kurzív a valamikori Kossuth Nyomdából

Szövegrészlet az útleveleből és az eredeti betűmetszéssel szedve.

Szerény kárpótlás, és kevésbé ismert epizód, hogy a Margaret egy speciális változatának elkészítésével bízták meg s a magyar útlevelek készítéséhez ezt az írást használták.

Markáns egyénisége, szakmásterete ösztönzi a fiatalokat. Az Iparművészeti Egyetem hallgatói közül évről-évre akadnak olyanok, akik betűtervezéssel próbálkoznak.

Az útlevelel a világ összes országába érvényes

This passport is valid for all countries of the world

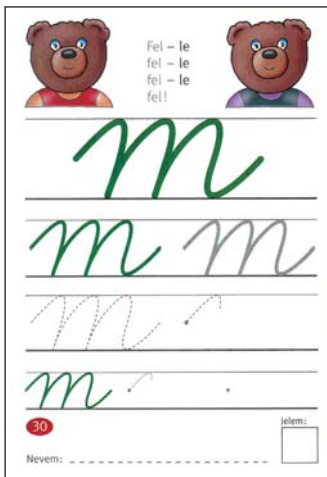
Az útlevelel a világ összes országába érvényes

A szűk kört alig tágítva, de még a Magyar Iparművészeti Egyetem keretei között feltétlenül fontos – és szomorú kötelességem is – a pár éve eltávozott *Virágvölgyi Péter*t nevesíteni, aki Haiman Györgyöt követte a tanszakvezetésben. Az általános iskolai írásktatás reformtörekvései mellett, amit már diplomájának is céljaul tűzött ki, két saját betűtervet is készített. A *Firafelder* sajátosan szögletes és hegyes betűtalpaival egyfajta átmeneti antikva groteszk stílusjegyekkel.

Virágölygi Péter írás oktatási segédlete elsősöknek

Az írástanítás reformja: fedlap és egy saját kézírásos mintaoldal a javaslat népszerűsítéséhez

Firafelder betűtípusa

Egyszer egy török követ, akit szokás szerint felvezettek Mátyás király udvarába, a kapun át bepillantott, és meglátta a csodálatos függőkerthet. Egy kissé megállt, majd körülnézett, és szinte elkáprázott a szeme, amikor a palotát megpillantotta. Megbrámulva a csarnokok ragyogását, az arany- és ezüsttárgyak gazdagságát meg a sok kincset. A sok szépség annyira megzavarta, hogy minden mondanivalóját elfelejtette. Hát még mikor odaért a király elé, akinek nagy szeméi vérben forogtak! Úgy megijedt, hogy semmi mást nem tudott mondani, csak ezt ismételtette: A császár köszönt!

Firafelder abcdefghij
 ABCDEFGHIJKL klmnopqr
 MNOPQRSTUVWXYZ stuvwxyz
 WXYZÁÉÍÓÖÜ 12345678
 90.,:;!?@
VvP -betűje

Másik betűjével a Zeebevel életének utolsó hónapjaiban jelent meg és nyert díjat a Szép Magyar Könyv versenyén Stefan Zweig *Buchmendel* című kötete, amelyet még a fiatal Haiman György fordított, szedett ki Gyomán és a mesternek szóló tiszteletgés okán a Borda Antikvárium nyomtattatta ki a Typo-grafikai tanszék műhelyében. A Haiman-i emlékezésnek egyedülálló példája, hogy a tanítványok közül többen: Orosz István, Felvidéki András, Gyárfás Gábor és Kiss István is elkészíthette e Zweig novella tipográfiai formán becses, saját ihletésű kötetét, s azok rendre díjakat hoztak tervezőiknek és a kiadónak.

Zigány Edit a betűtervezés tanára volt évtizedekig a főiskolán. Ma az esti képzésben vállalja az írástörténettel bővített gyakorlati képzést. Betű-

The roman typeface **Pannon** has been designed by Edit Zigány, who, with a previous variation of this alphabet, won a prize at the Leipzig competition for typefaces.

The designer of **Pannon** had been inspired by the font used in the 1470s by the Venetian printer Nicolas Jenson. Relationship may be discovered primarily in the gradations of strokes, in the character and the full effect of the text. Strict attachment to the original typeface was out of question as it had to be adjusted to the unit system of monotype setting.

According to renaissance traditions, the **Pannon** has preserved its relations to calligraphic letters. This, on the one hand ensures natural shapes and forms, i.e. good readability to this roman typeface and, on the other hand helped to solve the problem of necessary formal alterations.

típusa az 1972/73-ban tervezett *Pannon* antikva harmónikusán szép metszésű szövegbetű. Igazán nagy, sőt világhírű elődök, mint Herman Zapf tehetségéhez és betűtípusaihoz mérhető. Első próbaöntéséből, amely a nemzetközi pályázaton elért 2. helyezést követte, iskolánk is kapott és hallgatóink igen kedvelik.

Metszett kurzívja, szép számai vagy a verzális karakterek kiegyensúlyozottsága remekül használható igényes és alkalmi nyomtatványok készítésére.

Immár az utódok közül elkö-

telezett betűtervező grafikusként *Szőnyi Györgyöt* sorolnám ide, aki a nemzetközileg igen elismert Chartpak cég betűtervezésre kiírt pályázatán *Labirinth* nevű reklámbetűjével díjazott volt 1989-ben. Ennek az írásnak három változatát készítette el. Kis Miklós betűtervezői munkásságának rockkonvenciájával is büszkélkedhet: egy nem igazán latin karakteres jelkészlettel – *Möbius* néven japán kandjibetűje tán még különösebb és értékesebb – a Morisawa pályázaton 1996-ban különdíjat nyert. Elismert-

Kéziszedéssel készült mintalap, *Zigány Edit* betűtípusa

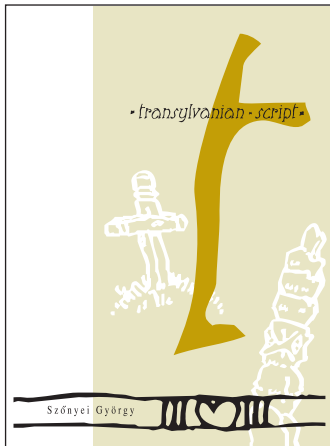
Az alsó sorban *Szőnyi György Archian* betűcsaládja, amelynek *Boogie-woogie* nevű változata a fedélen látható

segét bizonyítja, hogy az Eric Spiekermann és Neuville Brody irányítása alatt működő Font Shop forgalmazza *Archian* betűtípusát. Az elnevezés az építészet (architektúra) és (Piet) Mondrian nevéből született mozaikszó. E betűcsalád változatai közül egy, Wilmos kiegészítő jelzéssel, *Huszár Vilmos*-nak a de Stijl csoport jeles tagjának tiszteleg. Igényessége és pontossága, egyfajta geometriai játék különös élményével ajándékozza meg a nézőt.

Dekorativitása túllép a reklámírások szokásos látványán, a tipográfust további kompozícióra ösztönzi. (E lap borítóját *Szőnyi György* egyik mintája díszíti.)

De maradjunk egy kicsit Erdélynél: Kós Károly kalotaszegi balladaskönyve alapján, a kedves mester írásából merítve, annak négyféle karakterét feldolgozva számítógépes alkalmazásra kész betűcsaládot készített, amelynek talán első bemutatására is itt nyílik alkalom!

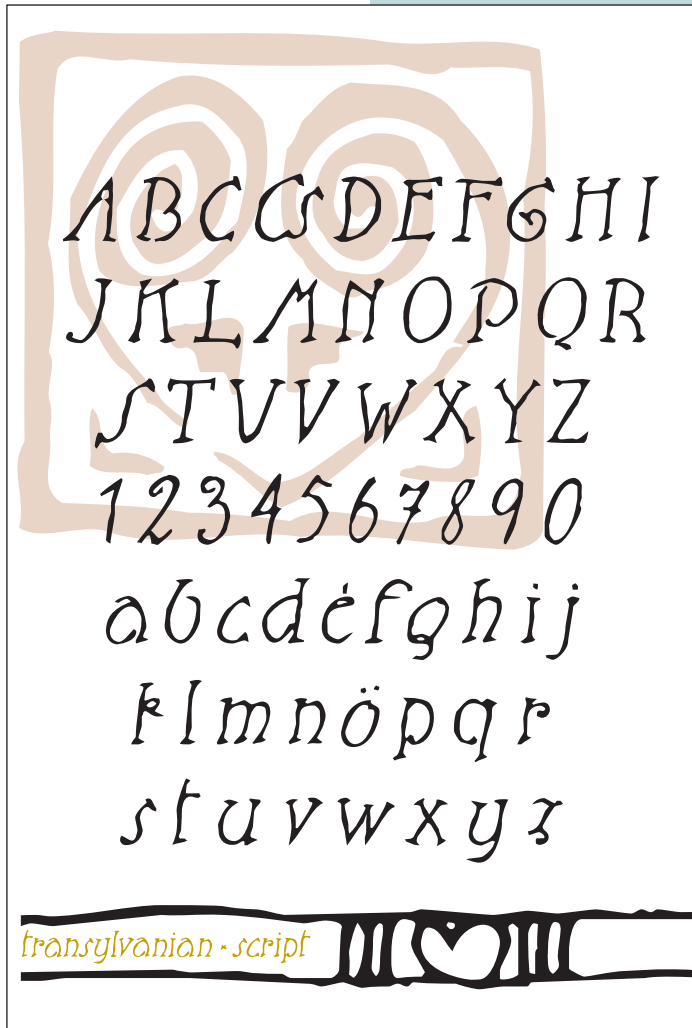
Közvetlenül utána emlitem meg az utóbbi néhány év jelentősebb próbálkozásait: *Boskovitz Oszkár Plumbum* (vagyis Ólom) névre keresztelt írásával

diplomázott. Betűtervezői tevékenysége szorosan kapcsolódik Nagy Zoltán munkásságához, amikor szakmaszeretettel felvállalta, hogy az elhunyt tanár betűit a szövegtézis mai technikái számára is alkalmazhatóvá teszi. Önként vállalt külön feladatként pedig a 70-es, 80-as évek hazai betűtípusaival foglalkozó összegzést készíti. Ez a munka még nem teljes, de igen példamutató.

Herbst László és Csatai Péter grafikus hallgatók alig egy esztendeje szintén betűtervekkel diplomáztak az Iparművészeti Egyetem Vizuális Kommunikáció Tanszékén. Az *Acydum* írás ugyan jellegében messze vezet bennünket a barokk antikváltól, s inkább korunk jellemző Emigre stílusához közelít, ám Tótfalusi Kis Miklós neve kapcsán – azóta is bővülő kínálatával – az utókor ígéretének számíthatjuk. *Fontster* stúdiójában készült legújabb írásterveinek katalógusában is szereplő típusai közül a *Philos*, az *Antagon* és a *Hungarum* antikva más-más jellemzői, eltérő stílusjegyei miatt érdemel említést.

Kiemelkedően fontos, hogy pár mondatlalt – a mai magyar betűtervezők sorában, felhív-

jam a figyelmet a szegedi Job Art művészeti stúdióra, azaz a *Fontana* és *Fontmunkások* néven egyre ismertebbé váló betűmetsző műhelyre. *Kóthay Gábor* és *Szegi Amondó* eddigi munkássága is elismerést érdemel. Tehetségüket, technikájukat és betűalkotó képességüket a számítógépes programok segítségével évszázadok stílusainak kóstolgatására és hajdani típusok újraalkotására használják fel. Igen tisztes és figyelemre méltó eredménnyel. Munkájukban Tótfalusi Kis Miklós-

Életünk elképzeltetlen írás nélkül. Öt évezreden át ível a fejlődés útja a mai nyomdabetűkig.

ANTAGON LIGHT

Életünk elképzeltetlen írás nélkül. Öt évezreden át ível a fejlődés útja a mai nyomdabetű...

ANTAGON REGULAR

Életünk elképzeltetlen írás nélkül. Öt évezreden át ível a fejlődés útja a mai nyomda...

ANTAGON BOLD

hoz köthető, hogy *Tyrnavia* típusukkal kolozsvári betűtípusának rekonstrukcióját tűzték ki célul.

A betűtervezés nagy szolgálat. Talán nagyobb a tipográfiai tervezésnél is, hiszen az alkotó munkája leginkább mások kompozíciójának alkotóeleme. Valljuk be, számtalan esetben még a tervező nevét sem tudjuk. A tipográfia a mai értelemben vett tervezőgrafikai tevékenység kiemelten fontos része. A kor- és stílusismeret mellett a megvalósíthatóság technikai lehetőségei is elengedhetetlen részét képezik az alkotó tudásának, aki kreatív munkájában a szöveg tolmácsolására vállalkozik. Teszi ezt egyre gyakrabban a hihetetlenül felduzzadt képi információáradat mederbe rendezésével és a rábízott mondanivaló pontos artikulálásával, amelyben a *falsch* hangok szintűgy kitetszhetnek, mint egy zongora-improvizációban a rossz leütés.

A tipográfia nem csak ennyi. Vallom, minden az, amin akár csak egyetlen betű is szerepel. Tipográfia a napi sajtó, a hente levelesládánkba tuszokolt reklámyomtatványok vastok

Exemplum: ¶ O quanta devotio orationis! quanta æmulatio virtutis! quam magna discipulina viguit? quanta reverentia, & obedientia, sub regula magistri, in omnibus effloruit! Testantur adhuc vestigia derelicta, quod vere viri sancti, & perfecti fuerunt: qui tam strenue militantes, mundum suppeditaverunt.

kötege, a havi magazin amiért egy buszmegállóban elcsábülünk, az üzletekben látható és hazahurcolt rengeteg termék csomagolása: a befőttescímke sőt a villamosjegy is.

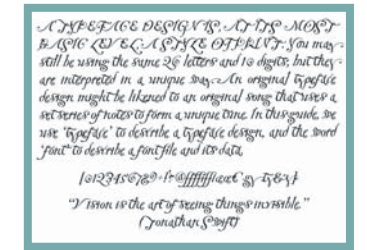
Az élet átrendeződött. Ma már a desk top publishing korában minden olyan egyszerűnek tűnik. Gátak dőltek le, szakmák tűntek el. A számítógépes alkotás lehetőségeinek, vagy inkább korlátatlanságának bűvös csábítása kikerülhetetlen.

A betű számítógéppel szedhető, a print szines, az olyanmintha-kinyomtaták volna effektusa ma már mindenkié.

A betű azonban különleges, egyetemes és alapvető vizuális

Balra Csatai Péter betűtípusa, alább a Jobart stúdió kínálatából mutatunk be néhány lapot.

Az illusztrációk a tervezők engedélyével kerültek közlésre.

Regular & Openface

From Ben Wile and Brad Stone

Azt kívánjuk, bár lenne miénk az egész ég.
De soha nem kapjuk meg.
Elfogyott a memória.
{&#123456789¶}

morféma. Nincsenek többé kiváltságosak de vannak értők és laikusok. A tipográfia mesterisége, a nyomtatott betű művészetete tanulható.

Próbáljuk meg közkinccsé tenni a tipográfia művészetét. Vallom, hogy ez az egyetemes és a hazai tipográfia felkeltjeinek tisztes feladata. [MP] Szövegbetű Stone Sans és antikva.